

Spelen is leren is speelleren

ASTRID VAN DE WEIJENBERG

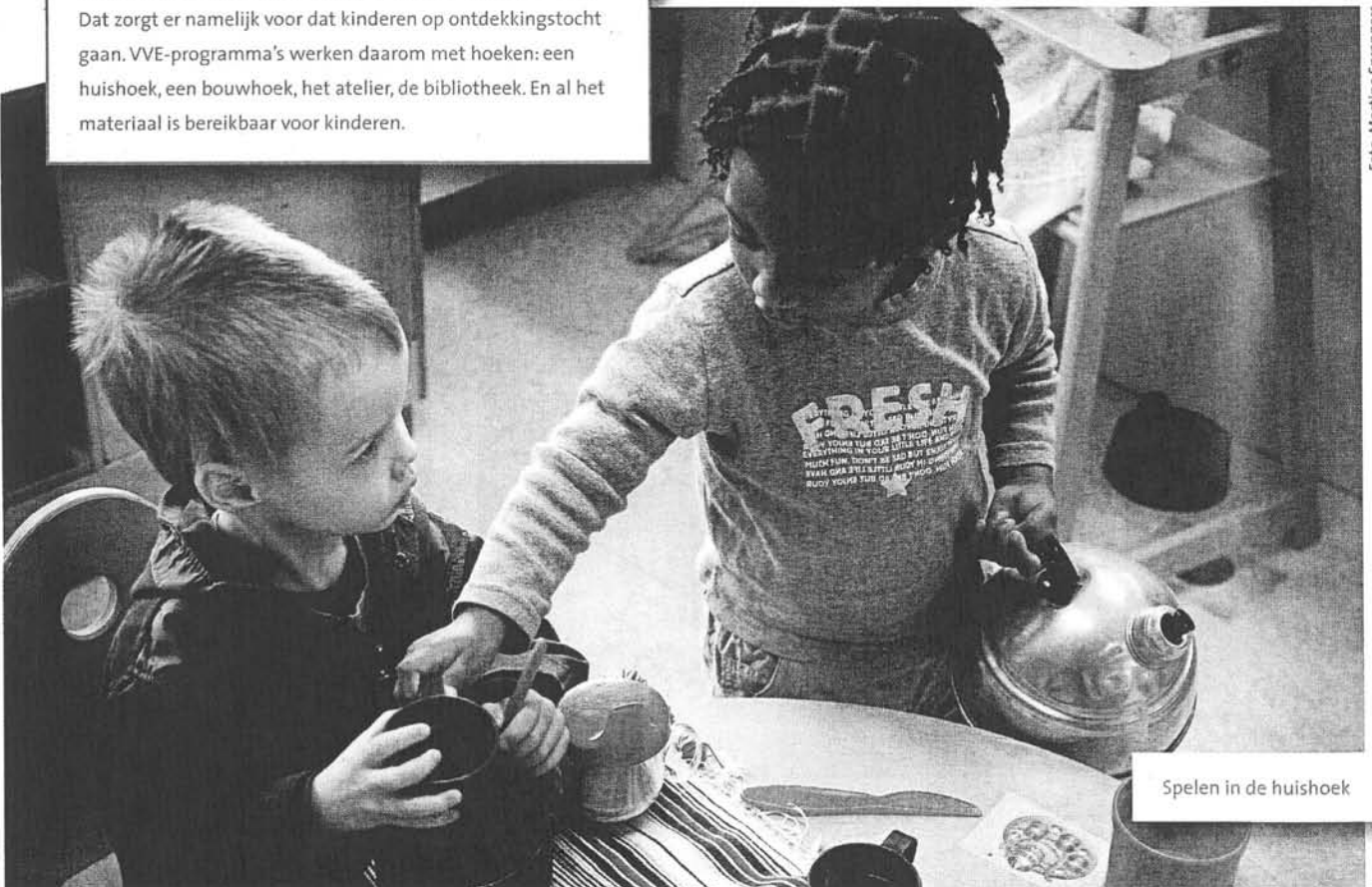
VVE staat voor Voor- en Vroegschoolse Educatie. Het zijn programma's om kinderen die extra steun nodig hebben beter te kunnen begeleiden. Ze zijn gemaakt door onder meer het Cito en het NIZW en diverse schoolbegeleidingsdiensten. Ze zijn bedoeld voor leidsters op peuterspeelzalen en kinderdagverblijven, en voor leerkrachten van groep 1 en 2 van de basisschool. Om zo'n programma goed

uit te kunnen voeren, volgen zij een intensieve cursus, met meestal ook begeleiding op het kindercentrum of de school. Er zijn veel soorten programma's. Het ene programma is intensiever dan het andere. Het ene duurt langer dan het andere. Piramide, Kaleidoscoop en Startblokken/Basisontwikkeling zijn de meest gebruikte. Daarnaast zijn er nog heel veel minder bekende programma's, zoals Ik ben Bas en Ko-totaal. Taallijn

VVE is een aanvullend programma, dat zich uitsluitend op de taalontwikkeling richt. Taal is bij de meeste programma's een belangrijk onderdeel, maar ook alle andere ontwikkelingsgebieden komen aan bod. De sociaal-emotionele ontwikkeling bijvoorbeeld of ruimtelijke oriëntatie, kennis van tijd (seizoenen) en van de wereld. Hoewel alle programma's andere aspecten benadrukken, zijn er ook overeenkomsten. Zie de kaders.

Een aantrekkelijke omgeving

De groep moet er aantrekkelijk uitzien, met veel materialen. Dat zorgt er namelijk voor dat kinderen op ontdekkingsstocht gaan. VVE-programma's werken daarom met hoeken: een huishoek, een bouwhoek, het atelier, de bibliotheek. En al het materiaal is bereikbaar voor kinderen.

Spelen in de huishoek

Foto: Martine Sprangers

Contacten met ouders

Een stimuleringsprogramma heeft meer effect als de ouders thuis aansluiten bij wat er op de groep gebeurt. VVE-programma's besteden daarom veel aandacht aan contacten met ouders. Bij het begin van een nieuw thema krijgen de ouders van Jip en Janneke in Den Haag een informatiebrief. Leidster Shantie Bhagwandien: 'We vertellen ze wat het thema inhoudt. Welke woorden we gebruiken. Bij het thema Eigen huis bijvoorbeeld zijn dat kamer, tafel, deur, sleutel, dichtdoen. We geven aan, wat ouders zelf kunnen doen. Foto's of tekeningen van hun huis meegeven, maar ook eens met de kinderen door het huis lopen en alles benoemen. "Dit is de wc, dit zijn de ramen. Slapen doen we in de slaapkamer". Op de sites van de diverse VVE-programma's zijn suggesties voor informatiebrieven, ouderavonden of meespeelochtenden te vinden.

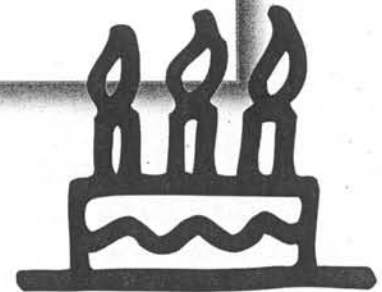

Observeren en toetsen

Bijna iedere leidster vult regelmatig observatielijsten in. Zit het kind lekker in zijn vel? Kan het zijn jas en schoenen zelf aantrekken? De VVE-programma's kijken daarnaast naar cognitieve ontwikkeling. En vooral naar de taal. Spreekt het kind goed? Hoe is zijn woordenschat? De leidsters nemen korte toetsen af. Ze laten bijvoorbeeld plaatjes zien van een schaar, een koe en een beker en vragen: 'waarmee kun je knippen? Of, 'wijs het plaatje aan waar papa soep maakt?'

Werken met thema's

Ook thema's horen bij VVE. Thema's zijn bijvoorbeeld seizoenen, verjaardag, lichaam, winkel. Zie als voorbeeld de website van de Taallijn (www.detaalijn.nl). Daar wordt het thema kriebelbeestje van week tot week uitgewerkt. De groepsruimte wordt ingericht in de sfeer van het thema. Dat hoeft niet allemaal van tevoren. Kinderen helpen mee en dat zorgt voor een grote betrokkenheid. Bovendien komen er tijdens het thema steeds meer werkjes bij.

Zelfstandigheid en structuur

Het initiatief van kinderen staat voorop. Dat betekent dat ze grotendeels zelf bepalen wat ze willen doen. Als ze materiaal nodig hebben, pakken ze het zelf. Opbergdozen of -manden zijn daarom voorzien van plaatjes, zodat kinderen kunnen zien wat erin zit. Tegelijkertijd heeft de dag structuur om het kind een veilig gevoel te geven. Piramide werkt bijvoorbeeld met dagritme kaarten, die de groepsleiding van tevoren en na afloop met de kinderen bespreekt.

Contacten met de basisschool

Leidsters van peuterspeelzalen en leerkrachten van groep 1/2 van de basisschool volgen vaak samen de VVE-opleiding. Dat maakt afstemming gemakkelijk. Het doel is een doorgaande leerlijn. Dat wil zeggen dat de leerkracht van groep 1 weet van de ontwikkelingen van het kind op de speelzaal en daarbij kan aansluiten. Bovendien zijn het programma en de aanpak op de basisschool hetzelfde als die op speelzaal of kindercentrum. Dat maakt het heel vertrouwd voor kinderen.

Houding van de leidsters

VVE-programma's leggen grote nadruk op de interactie tussen leidster en kind. Leidsters gaan naast de kinderen zitten, praten veel met ze. Op ooghoogte. Ze benoemen voorwerpen ('pak jij de schaar', 'wat is de schaar?') en lokken taal uit. Met ja knikken of nee schudden zijn ze niet tevreden. Voor het slagen van een VVE-programma is het belangrijk dat er niet te veel kinderen per leidster zijn. VVE-peuterspeelzalen werken daarom altijd met twee leidsters op een groep.

Taallijn VVE

Het Expertisecentrum Nederlands en Sardes ontwikkelden in 2002 de Taallijn om leidsters te ondersteunen bij de begeleiding van taalzwakke kinderen. Dat was nodig omdat taalstimulering bij VVE-programma's nog te weinig uit de verf kwam. Tegenwoordig is de Taallijn in de meeste VVE-programma's verankerd. Maar het is ook als aparte training te volgen en zelfs in delen.

Dat deden de leidsters van drie kindercentra van Kion in Nijmegen. Zij volgden het onderdeel Verteltafel. En daar zijn de leidsters erg enthousiast over, zegt staffunctionaris VVE Mieke van de Rijdt. Daarom gaat ze het nu overal invoeren en niet alleen in de peuterspeelzalen en kinderdagverblijven met achterstandskinderen. Samen met het Expertisecentrum ontwikkelt Kion basismateriaal voor vier verschillende prentenboeken. Met dat materiaal kunnen de boeken worden uitgebeeld op de verteltafel. Leidsters en kinderen vullen de materialen zelf aan, met wat ze van huis meenemen en maken naar aanleiding van het verhaal. De leidster bespreekt het boek dat aan de beurt is in kleine en grotere groepen. Waar gaat dit boek over? Pas later gaat ze het letterlijk voorlezen, op een interactieve manier. De kinderen luisteren dus niet alleen, maar nemen actief deel. En daarna spelen ze het na en lezen ze nog eens en nog eens.

Door Taallijn gaan kinderen meer praten, leren ze meer woorden en begrijpen ze prentenboekenverhalen beter. En dat is van groot belang voor de latere schoolloopbaan van de kinderen. De Taallijn werkt ook samen met het televisieprogramma Koekeloere en met bibliotheken.

VVE ook op het kinderdagverblijf

VVE, dat is toch voor de peuterspeelzaal? VVE, dat is toch voor kinderen met achterstanden? Ja en nee. Steeds meer kinderdagverblijven werken volgens een VVE-programma. Want waarom de kinderen van de peuterspeelzaal wel en die van het kinderdagverblijf uit dezelfde wijk niet? Probleem daarbij is wel dat de meeste VVE-programma's erg duur zijn. De opleiding is vaak intensief en duurt soms wel twee jaar. En daarvoor moet natuurlijk vervanging op de groep komen. De overheid vindt dat er nog meer kinderen moeten deelnemen aan VVE-programma's. Nu zijn dat er 90.000. In 2010 moeten dat er 130.000 zijn. Ook steeds meer kinderopvangorganisaties zien het nut van VVE. Niet alleen voor achterstandskinderen. Zo zag een Amsterdams kindercentrum dat met VVE begon opeens weer een toestroom van witte ouders. Het werken met dat programma gaf het kinderdagverblijf zo'n kwaliteitsimpuls dat ouders daarop af kwamen.

VVE-kinderen op een peuterspeelzaal komen vier ochtenden in de week, want met twee ochtenden heeft een programma te weinig effect. Probleem op een kinderdagverblijf kan zijn dat de groepen op iedere dag uit andere kinderen bestaan. Dat is trouwens niet overal het geval. Op de kindercentra van Triodus in Den Haag die met Piramide werken, komen veel kinderen vier of vijf hele dagen. Daar hebben de leidsters dus veel tijd om ook groepsgewijs volgens het programma te werken. Kinderopvang SKAR in Arnhem, als eerste organisatie in Nederland gecertificeerd voor het werken met Kaleidoscoop in verticale groepen, werkt op drie locaties met dit programma. Er is een duidelijk dagschema, dat geeft kinderen en leidsters houvast. In een uitdagende omgeving helpen leidsters de kinderen om hun spel uit te breiden, praten ze met hen over wat ze aan het doen zijn en helpen ze hen om problemen zelf op te lossen.

In de babygroep

De vijf oudste kinderen van de babygroep van Anita Meerman van Tik Tak in Breda kijken samen met Anita geïnteresseerd naar de opgehangen Nijntje-dagritmekaarten: Nijntje eet, Nijntje maakt muziek, Nijntje trekt haar jas aan. Dat gaan ze deze ochtend doen. Het dagschema is een belangrijk onderdeel van VVE-programma Kaleidoscoop. 'De vaste volgorde geeft kinderen het gevoel dat ze controle hebben over hun dag', vertelt Anita. 'Net als vertellen wat we gaan doen en napraten over wat we gedaan hebben. Ook dat zijn vaste onderdelen van de dag.'

VVE-programma's zijn vooral bekend van peuterspeelzalen en peutergroepen. Toch werken ook babygroepen met VVE, meestal met een aangepast programma. De leidsters van Tik Tak in Breda volgden Kaleidoscoop. Twee schooljaren lang, tien woensdagmiddagen. Invallers

en leidsters van de nabijgelegen peuterspeelzaal vervangen hen. Die peuterspeelzaalleidsters waren eerder al opgeleid volgens Kaleidoscoop.

'Op een babygroep is het vooral belangrijk dat je goed naar een kind kijkt', zegt Anita. 'Wat wil het kind. Je legt dus niet zomaar wat speelgoed voor hem neer, maar kijkt waar hij heen kruipt.'

De baby's leggen we bijvoorbeeld op een mat en veel minder in een wipstoeltje. Zo kunnen ze vrij bewegen en zelf het speelgoed pakken dat ze willen.' Vast onderdeel van Kaleidoscoop is ook afwisselend in kleine groepjes en in een grote groep 'speelleren'. Anita neemt een van de kleintjes op schoot en gaat met hem proeven. Voor hen staan drie schaalpjes, met mayonaise, chocopasta, en slagroom. Zijn vinger gaat naar de slagroom. Hij likt hem af. Mmmm. Dan naar de mayonaise. Uuh. Dan nog een keer naar de mayonaise. En nog een keer. MMMM. De oudsten zijn met een groepje naar het atelier. Daar kunnen ze helemaal zelf hun gang gaan, want het is er zo ingericht dat ze geen gevaar lopen. En de leidsters van Tik Tak zien een kliederboel niet als rommel, maar als een fase in de ontwikkeling van het kind.

Werkt VVE?

Voor- en Vroegschoolse Educatie: wie dat hoort, denkt vaak meteen aan leren. Ook al omdat in VVE-programma's peuterspeelzalen en basisscholen nauw samenwerken. Toch zijn de programma's gericht op de brede ontwikkeling van kinderen. Ze besteden bovendien veel aandacht aan de manier waarop leidsters met kinderen omgaan. Maar als onderzoekers willen weten of VVE-programma's echt werken, kijken ze vooral naar de leereffecten, bijvoorbeeld met behulp van Cito-toetsen. De programma's Piramide en Kaleidoscoop laten in die onderzoeken goede resultaten zien als het gaat om taal- en denkontwikkeling. Maar dan alleen onder ideale omstandigheden: kinderen moeten al op de peuterspeelzaal met VVE beginnen, ze moeten het programma intensief volgen en lang doorgaan.

Onlangs onderzocht het SCO-Kohnstamm Instituut ook de werking van het programma Startblokken en Basisontwikkeling en daar was het effect minder duidelijk. Dat heeft vooral te maken met het feit dat het programma niet overal helemaal goed ingevoerd was en ook omdat het minder aandacht heeft voor taalstimulering.

Onderzoeker Annemiek Veen van het SCO-Kohnstamm Instituut: 'Het is moeilijk om iets te zeggen over de effecten van VVE-programma's. We meten taal, ordenen en sociale ontwikkeling. Zo zie je bijvoorbeeld dat Startblokken alleen op dat laatste scoort en dan vooral op de werkhouding van kinderen. Maar je zou ook op een andere manier kunnen kijken naar zo'n programma. Want misschien leren kinderen er wel beter luisteren, goed vragen stellen, de dingen goed verwoorden of problemen oplossen. Dat zijn vaardigheden waarvan je misschien nog niet meteen, maar mogelijk wel op de langere termijn het effect terugziet.'

Annemiek Veen: 'Daarnaast leggen de verschillende programma's verschillende accenten. En het ene programma geeft de leidster meer vrijheid bij de invulling dan het andere. Ook onderzoek dat kijkt naar de lange termijn is er in Nederland nog niet gedaan. Het kan best zijn dat er geen verschil is tussen VVE-kinderen en 'gewone' kinderen in groep 2, maar wel in groep 8. Dat langetermijneffect zie je namelijk ook in Amerikaans onderzoek naar de effecten van High/Scope, het programma waarop Kaleidoscoop is gebaseerd.'

Het hele programma, of alleen de leuke ideeën?

Kindercentra zijn steeds op zoek naar nieuwe ideeën voor activiteiten. De VVE-programma's staan vol leuke en leerzame voorbeelden. Soms ook nog gratis te downloaden of zomaar uit een boek over te nemen. Moet je dat nu wel of niet doen? Moet je een VVE-programma helemaal volgen of kun je er ook onderdelen uit nemen?

Foto: Martine Sprangers

Daarover verschillen de meningen. Monique Velthoen van het Landelijk Pedagogisch Platform waarschuwt er in *Management Kinderopvang* voor om 'de goed doordachte VVE-programma's' te gebruiken als een activiteitenprogramma. Want het gaat niet alleen om de activiteiten, maar ook om de werkhouding van de leidster.

Ook Maaïke Aarts, docent kinderopvang aan ROC Midden-Brabant, vindt niet dat je hap snap wat moet gebruiken van een VVE-programma. Je loopt dan het risico dat je bepaalde ontwikkelingsgebieden meer stimuleert dan andere en het is belangrijk dat je aansluit bij de ontwikkeling van kinderen. 'Als je

bijvoorbeeld ideeën uit de Taallijn overneemt, moet je wel weten dat ze passen bij de ontwikkeling van dat kind op dat moment. Anders gebeurt er weinig. Observatie van kinderen is dus het begin.' Anke Boon van Kaleidoscoop snapt dat niet ieder kindercentrum geld heeft voor het invoeren van het complete programma. Daarom kun je tegenwoordig Kaleidoscoop ook per module afnemen. En het handboek *Actief leren* van Kaleidoscoop is vrij verkrijgbaar. Anke: 'Leidsters kunnen daarmee zelfstandig aan de slag, maar de training die erbij hoort is wel belangrijk. Juist dan merk je dat leidsters zich bewust worden van hoe alles in elkaar grijpt. Hoe bijvoorbeeld de omgeving invloed heeft op het

spel. Bovendien maken leidsters elkaar enthousiast met hun ervaringen.' Pedagoog Marieke Grijpink vindt dat je een VVE-programma intensief en minder intensief kunt volgen. Bij twee kindercentra van Triodus startte Piramide als proef. Nu zijn er onderdelen overgeheveld naar de andere centra. Marieke: 'We schrijven nu meer voor hoe de groepsruimte eruit moet zien. De groepen waren bijvoorbeeld nog niet overal ingericht met hoeken. En we werken nu meer thematisch. Geen twaalf thema's per jaar, zoals Piramide doet, maar wel minimaal zes.' Marieke Grijpink vindt dat een programma als Piramide goede elementen bevat om de algehele kwaliteit te verbeteren, om uit kinderen te halen wat erin zit. 'Zo kun je een bak Duplo neerzetten en ze vrij laten spelen, maar je kunt ook een tandje hoger gaan. Laat ze eens sorteren, rood bij rood, klein bij klein. Of maak hokken voor schapen en koeien als je bezig bent met het thema dieren. Dat zijn dingen die je uit Piramide leert.'

Sylvia Peters van de Taallijn: 'Natuurlijk zien wij het liefst dat kindercentra de Taallijn helemaal en onder begeleiding invoeren, anders gebeurt het misschien wel heel magertjes. Maar de ideeën van de Taallijn, zoals ze op de website staan, zijn erg leuk en als leidsters uit zichzelf alvast kijken wat ze kunnen gebruiken, is de drempel om het helemaal in te voeren niet zo hoog meer.' Ook de Taallijn kun je trouwens per module invoeren.